

J.G. BALLARD'IN GÖKDELEN ROMANI ÜZERİNDEN GÜNÜMÜZ KENTLİSİ ELEŞTİRİSİ

Ayşenur Karataş^a , Ayşe Duygu Kaçar^b , Hasan Ünver^b

^a Antalya Belek Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, TÜRKİYE
^b Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, TÜRKİYE

* Sorumlu Yazar: aysenur.karatas@belek.edu.tr

(Geliş/Received: 07.03.2024; Düzeltme/Revised: 30.03.2024; Kabul/Accepted: 31.03.2024)

ÖZ

Toplumlar, belirli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kentlere göç etmeye ihtiyaç duymuştur. Ancak, kente yerleşen ve yeni bir topluluğun parçası haline gelen bireylerin, kendi kimliklerinden farklı davranışlar sergilemeye başladığı gözlemlenmektedir. J.G. Ballard'ın 1975'te kaleme aldığı "Gökdelen" adlı distopik eseri, yazıldığı döneme göre kurgusunda geleceğe dair öngörüler içermektedir. Bu öngörüler, kimi noktalarda günümüz kentlisi ile benzerlikler taşımaktadır. Gökdelen gibi modern mimari yapıların ve şehirlerin insanlar üzerindeki etkisi, distopik kurgudaki gökdelenin etkisi ile paralel olmasından dolayı, günümüz kentlisi hakkında analizler yapmak üzere bu roman seçilmiştir. Mimarının ve kentleşmenin etkisiyle kentteki topluma uyum sağlayıp değişen günümüz kentlisinin karakteristik özellikleri belirlenmiştir. Yapılı çevrenin toplumu şekillendirmedeki potansiyeline de vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: J.G. Ballard, Distopya, Gökdelen, Günümüz Kentlisi.

CRITIQUE OF THE CONTEMPORARY URBANITE THROUGH J.G. BALLARD'S 'HIGH-RISE' NOVEL

ABSTRACT

Societies have felt the need to migrate to cities in order to meet specific needs. Then, it has been observed that individuals who settle in cities and become part of a new community begin to exhibit behaviors different from their own identities. J.G. Ballard's dystopian work "High-Rise," penned in 1975, contains predictions about the future in its narrative, which, compared to its time of writing, bear similarities to the contemporary urbanite. The influence of modern architectural structures like skyscrapers and cities on individuals parallels that depicted in dystopian fiction, hence this novel is selected for critiquing the contemporary urbanite. The characteristic traits of the modern urbanite, adapting to and changing within the city through the influence of architecture and urbanization, have been identified. Emphasis has also been placed on the potential of the built environment to shape society.

Keywords: J.G. Ballard, Distopia, High-Rise, Contemporary Urbanite.

1. GİRİŞ

Göçebe hayat süren toplumlar, yerleşik hayata geçerek batı toplumlarını oluşturmaya başlamıştır. Batı toplumları bir arada yaşadığı yerleri kentleştirmiştir. Kentlerin gelişmesiyle de modern toplumlar gelişmiştir. Birlikte yaşayan bu modern toplumlar, teknoloji ve sanayileşmenin gelişimiyle büyük kentlerin

içine sıkışmaya başlamıştır. Toplumların iç içe yaşamaya başlamasına karşın bu denli birbirine yakinken aslında en çok şehirde yalnız olması göze çarpmaktadır. Kentlerden uzakta hayat süren toplumlar bile birbirine bu kadar uzak olmamıştır.

Günümüz kentlisini daha iyi anlayabilmek için öncelikle kent, kentleşme ve kentin evrimleşme süreci tanımları ile başlanmalıdır. Kent kavramı T.D.K. sözlüğünde ‘*Yirmi binden çok nüfusu olan, bu nüfusun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı; şehir, site.*’ olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Tanımda da görüldüğü üzere, hem nüfusun yoğunluğu gibi fiziksel parametreler hem de sosyolojik parametrelerle anlaşılmaya çalışan kent kavramı, başka bakış açıları, farklı ilgi alanları ve farklı bilim dallarına göre değişmektedir. Bazı tanımlar sadece fiziksel verileri ele alır. Ancak bu şekilde kentlerde meydana gelen ilişkiler ve duygular dışarıda bırakılmaktadır.

Kentleşme kavramı için ise tanımların genellikle sayısal verilere dayanılarak meydana geldiği görülmektedir. Bu tanımlar temel olarak sınırlı bir bölgede nüfusun önemli derecede artışından bahseder. Ancak yalnızca nüfus hareketlerinden bahsetmek yarım bir tanıma sebep olmaktadır. Çünkü bu hareketler aynı zamanda toplumda toplumsal ve ekonomik değişimlere de sebep olmaktadır (Eken, 2008). Kentleşmenin siyasal, toplumsal ve ekonomik değerleriyle bir tanım olarak ‘*sanayi ve ekonomi gelişmesine koşut olarak kentlerin çoğalmas ve büyümesi sonucunu meydana getiren, toplum yapısında örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi davranışları artıran, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü farklılıklara sebep olan bir nüfus artış süreci*’ kullanılabilir (Keleş, 2006). Bu kapsayıcı tanımdan yola çıkarak kente özgü değerlerin, davranışların ve tutumların benimsenmesi kentleşme olarak tanımlanabilir.

Her kentin evrim süreci kendine özeldir. Ancak evrim sürecini etkileyen belli dönüm noktaları vardır. Bu dönüm noktaları neredeyse dünya üzerinde kentleri belli ölçüde etkilediği gözlenmiştir. Bunlardan birinin İkinci Dünya Savaşı olduğu söylenebilir. Örneğin üç imparatorluğa başkentlik etmiş, kendine has dokusu ve karakteristik özellikleriyle bir dünya kenti olan İstanbul, İkinci Dünya Savaşı ardından ciddi oranda artan nüfusu ile bütünüyle kimliği değişmiştir. 30 yıl kadar kısa sürede ciddi insan göçü kentin yeniden kurulmasını sağlamıştır (Eken, 2008). İstanbul’un devam eden kentleşme sürecinde

halen ekonomik, sosyal ve toplumsal değerleri değişmeye devam etmektedir. Kentleşme ile değişen insan davranışları da aynı şekilde değişmeye devam etmektedir.

Kırsaldan kente göçler sonucunda, artan nüfusa bağlı olarak kentleşme ve konut ihtiyacının artışı, kentsel açık alanlara karşı en büyük tehdit olarak görülebilir. Bu tehdide karşı çözüm olarak konutları üst üste oluşturma fikriyle gökdelen yapısı ortaya çıkmıştır. Böylece yeşil alanlara daha az müdahale edilmiş olacaktır. Ayrıca çoğu kentler için de savaş sonrası gibi birtakım felaketler ardından evsiz kalan halk için hızlı konut üretimi amacıyla gökdelenler iyi bir seçenek haline gelmiştir. Ancak burada sadece sorunlara çözüm olarak değil, devlette söz hakkı olanların da mimarlığı kullanması göze çarpmaktadır.

Gürallar Yeşilkaya (2003), ideoloji mimarlık ilişkisine değinmiş, ideolojilerin sanat ve mimarlığı nasıl kullandığından ve mimarlığı nasıl yönlendirdiğinden, mimarlığın ideolojisinden bahsetmiştir. Gökdelenlerin geliştiği döneme paralel olarak modernizm anlayışının da yükselişi görülmektedir. Bu anlamda modernizm ideolojisinin gökdelenler ile desteklediği ve gökdelen mimarlığının ideolojisinin modernizm ile ilişkili olduğu söylenebilir. Modernizmle beraber çoğalan gökdelenler Amerika’da birçok problemin çözümü gibi görünse de 1950’lerden sonra kentsel olarak nasıl hatalı olduklarını fark edilmiştir (Erengöz, 2010). Ancak gökdelen oluşumları modern insanın vazgeçemediği bir yapıya dönüştü. Amerika 1950’lerde hata yapmış olduğunu düşünmesine rağmen günümüzde gökdelen yapısı hala bazı sorunlara çözüm olarak kullanılmaktadır (Duru, 2001). Hızlı kentleşmenin en önemli konusu olan konut sorunu gibi problemlere olumlu yanıt veren gökdelen yapıları, modern insanın yaşantısında olumsuz etkileri de görülmüştür. Kentlinin bu değişim sürecinde olumsuzluğa doğru hızlandırıcı bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

1.1. Amaç

İnsanlar büyük kentlere geldikçe karakteristik özelliklerinin değiştiği fark edilmiştir. Modern insanın kente göçmesi ardından birbirlerinden daha uzak ve daha yalnız bireylere dönüştükleri görülmüştür. Bu değişimin olumsuz yönde olduğu apaçık ortadadır. Ancak bu değişimin

olumlu yanları da olabilir. Bu çalışmada amaç, kentleşme ve modern toplumun değişen karakteristik özelliklerini tespit etmektir.

2. KAPSAM VE YÖNTEM

Kentleşen ve değişen toplumun bu değişimini incelemek üzere, geleceğe dair öngörüler ve insana dair analizleri içermesi nedeniyle, J.G. Ballard'ın 1975'te kaleme aldığı 'Gökdelen' isimli distopik eser seçilmiştir. Eserde, gökdelenin içinde süren yaşam ve değişen düzen kurgulanmıştır. Modern mimarlığın bir ürünü olan gökdelenlerde yaşayan sakinlerin davranışlarının, günümüz kentlisi davranışlarıyla benzeşen ve ayrılan yönler çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Romanda en etken rolü olan gökdelenin etkisiyle değişen insan davranışları toplumsal davranış olarak sınıfsallık, sosyallik, insanîyet ve mental durum çerçevesinde analiz edilerek günümüz kentlisi davranışları ile karşılaştırılması bu çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda elde edilen bulgular, ekolojik ve sosyal değerler olarak iki ayrı başlıkta değerlendirilmiştir.

3. MODERN MİMARLIĞIN BALLARD'IN YAZININA ETKİSİ

J.G. Ballard (1930-2009) 20.yüzyıl'ın ikinci yarısının önemli yazarlarından. Ballard, yaşadığı dönemin toplum hakkındaki gözlemleri ve bunları kurmacaya aktarması açısından özgün ve önemli bir konumdadır. Eserlerinin bu başarısı ve kendine has tarzından ötürü 'Ballard' ismi Collins İngilizce Sözlüğü'nde yer edinmiştir. Sözlükte bu kelime "Ballardian" kelimesiyle yer bulmuş ve kelime anlamı '*özellikle distopik modernite, iç karartan insan yapımı peyzajlar ve teknolojik, toplumsal, çevresel gelişmelerin psikolojik etkilerini konu edinen Ballard romanlarını ve hikâyelerini hatırlatan*' (Altaç, 2018) şeklinde yer almıştır.

Ballard, Şangay'da yaşayan İngiliz bir aileye doğmuştur ve İngiltere'yi fiziksel olarak belli bir süre hiç görmemiştir. Ancak bulunduğu şehir, İkinci Dünya Savaşı öncesi hem İngiliz sömürgesi olarak hem de liman şehri olmasından dolayı diğer devletler tarafından da ticari amaçlı kullanılmıştır. Bu anlamda Şangay şehri çok kültürlü bir kenttir. İngiltere'yi hiç görmemiş olmasına rağmen Şangay'daki yaşamıyla İngiltere'ye karşı hem içerden hem de dışardan bir gözle görme deneyimine sahip

olmuştur. Ancak ebeveynleriyle olan ilişkisinden dolayı kendi kültürüne uzaklaştığı söylenebilir (Altaç, 2018). Bunu ayrıca yazınındaki mekanlarda İngiliz kültürüne ait olanlardan daha az izler görmemiz de kanıtlar niteliktedir.

İngiliz kültürüne yabancılaşmasında Şangay'da yaşananlar dışında, savaş dönemi ve sonrasında İngiltere'ye gidişinde yaşananlar da etkili olmuştur. Savaş sonrası İngiltere'sinde ekonomik sorunlar ve savaş sonrası yıkımlar nedeniyle zorlu bir sürecin içine gelen Ballard, Şangay'da iken hayal ettiği İngiltere'den çok daha farklı bir İngiltere ile karşılaşmıştır. Savaş sonrası konut ihtiyacının arttığı süreçte gökdelenlerin yapım sürecinin hızı ve bu tarz yapının ilk kullanıcılarından olarak derin izler edinmiştir (Şahin Yeşil, 2019). Yaşadıkları da bu kültürden daha fazla uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. 'Gökdelen' kitabının da Londra'da geçmesine rağmen Londra'nın geçmişine dair hiçbir iz taşımayışı bununla ilişkilendirilebilir.

Ballard kendi döneminde medyanın artan öneminden, deneyimlediği değişim ve Kanada'da okumuş olduğu bilimkurgu metinler ile şimdiki zamanı hayali bir şekilde yorumlayarak distopyalar oluşturmuştur. ABD-Rusya arasındaki soğuk savaşın kuvvetlendiği ve uzay mücadelelerinin yaşandığı bu dönemde bilimkurgu da popülerleşen bir tür olmuştur. Ancak Ballard bu türü yeniden yorumlamasıyla da öne çıkan bir yazar olmuştur.

Bu romanla ilgili olarak da bir röportajda Ballard, romanı yazma yolculuğuna çıkmadan önce araştırma yaptığını ve "şehirlerde suç derecesinin hareket özgürlüğünden etkilendiğini: çıkmaz sokaklarda daha yüksek olduğunu" keşfettiğini söylemiştir. Gökdeleni çıkmaz bir sokak olarak nitelendirdiğine dair işaret olmuştur. Ayrıca bir röportajda da İspanya'ya gittiği tatilde üst katlardakilerin alt kattakileri umursamadan aşağıya bir şeyler attıklarını ve alt kattakilerin o muhteşem tatil yerinin manzarası yerine üst katta bunu yapanı bulmak için bekçilik yaptığını gördüğü anısını anlatmıştır (Altaç, 2018). Tüm bunlar, Ballard'ın romanda kendi hayatından oldukça fazla içeriğe yer verdiğine işaret etmektedir.

4. BALLARD'IN DİKEY ŞEHİR ÜTOPYASI OLARAK GÖKDELEN

Gökdelen romanı, Londra'da 1000 dairesel bir gökdelende geçen bir süre zarfında gerçekleşen birtakım değişimleri anlatan bir distopyadır. Gökdelen, bir mimari site olarak, sakinlerinin eylemlerini yönlendiren, etkisi her zaman güçlü bir şekilde mevcut olan bir alan olarak en önemli kahramandır (Butt, 2016). Şehirden uzak bir bölgede olduğu ifade edilen gökdelende zaten kullanıcının ihtiyacı olan süpermarket, banka, kuaför, okul, havuz, spor salonları gibi birçok tesisin yer almasıyla gökdelenin dışarı çıkmaya ihtiyaç bırakmamıştır. Gökdelenin tamamen dolmasıyla yapılan kutlama ardından olaylar silsilesi başlamaktadır.

Ballard, romanda gökdelenin konumunu açıkça söylememiştir ancak yer alan bazı ipuçlarından 'Grenfell Tower'ın konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Romandaki gökdelen karşılık bu gökdelende alt gelir seviyedeki kullanıcılar yer almaktadır. Çünkü Grenfell Tower İkinci Dünya Savaşı sonrası evsizlik sorunuyla devlet tarafından desteklenen projelerden biridir (Altaç, 2018). Ballard'ın gökdeleni Grenfell'e göre daha lüks içerisinde yaşayan kullanıcılardan oluşmaktadır. Ancak Ballard ileriki dönemlerde lüks kullanıcıların da yer alacağı gökdelenler bölgesi için seçtiği bölge konusunda ileri görüşlüdür. İleri dönemlerde bu bölgede gökdelenler artış gösterecektir.

Yapıda oturanlar en başta gelir düzeylerine göre katlara ayrılmıştır. Farklı sınıf insanların bir arada oluşuyla, tasarım ekibinin aslında hesaba katmadığı şeyler, sakinler arası bir çatışma ortamı meydana getirir. Zaten gelir düzeylerine göre oluşturulan bu düzende bir çatışma ortamı oluşunca diğer sınıfların hareket kabiliyetini engellemek için merdiven ve koridorlarda barikatlanmalar oluşur. Her kata çıkan asansörler zamanla katlara göre ayrılır. Ayrıca bu gökdelenin sağladığı bu yaşam koşulları, sakinlerde fiziksel ve psikolojik baskı oluşturur ve günümüzde kötü olarak nitelendirdiğimiz sapkın ve dizginsiz eğilimler görülür.

Fiziksel ve psikolojik şiddetten uzak kalmaya çalışan karakterler de bir süre bu düzenin parçası haline gelip gruplaşmalar dışında evlilik dışı ilişkilerin artışı, ensest ilişkiler, cinayetler gibi birtakım olaylar birbirini takip eder. Öyle ki artık gökdelenin sakinleri yeme

alışkanlıklarında da değişikliklere giderek köpek eti de yemeye başlarlar. McLuhan'ın elektronik çağı yeni nesil kabileleşme olarak nitelendirmesi gibi (Varol Çelik, 2019), bu kadar modern ve medeni düzenin nasıl ilkelleştiğini gözler önüne seren bir distopya olduğu görülmektedir.

5. GÖKDELEN ÜTOPYASININ SOSYAL SONUÇLARI

Yüksek binaların tasviri, kişiliksizleştirme, yabancılaştırma ve nihayetinde insanlıktan çıkarmanın habercisidir (Cojocar, 2020). Ballard'ın bu distopyasında yaşananlar üzerine karakterler üzerindeki değişimler sosyal uzaklaşma, sınıf ayrımları, insanlıyetsizlik ve yabancılaşma başlıkları ile incelenebilir.

5.1. Sosyal Uzaklaşma

Sosyal uzaklaşma, bireyin bulunduğu çevreyle ve diğer insanlarla iletişim ve ilişki kurmaktan kaçınmasını ya da bu iletişimi en aza indirmesidir (Celeb, 2008). Bireyin kendi içinde izolasyonudur. Öncelikle gökdelenin kentten uzak bir alanda yer alması ve kendine yetecek kadar olanağı içinde barındırması en başlıca sosyallikten uzaklaşma olarak görülebilir. Gökdelen sakinleri, yaşadıkları yerden işe gitmek dışında gökdelenin ayrılma ihtiyacı duymazlar çünkü günlük ihtiyaçlarına gökdelenin içinde iken ulaşabilmektedirler. Bu gökdelenin ve kullanıcılarının kentle ilişkisini keserek onları kentten uzaklaştırır.

Ancak sosyal uzaklaşma gökdelen içinde 'şiddet ve yüzleşme' ye dönüşür. Gökdelin içindeki bu olanaklar, yaşayanlar için şiddet ve yüzleşmenin gerçekleşeceği yerlere dönüşür. Sosyal uzaklaşmanın gökdelen sakinlerinden oluşturduğu durumlardan sonra dışarıdan bir müdahaleye ihtiyaç duymamaları da bu durumdan memnuniyetlerine işaret etmektedir.

Gökdelenin mimarının da en üst katta konumlanmasıyla tanıma lütfuna erişilebilecek kişi olduğu izlenimi verilmiştir. Bu izlenim üst katlarda oturan sakinlerin de kendi içlerinde sosyal uzaklaşmaların varlığını anlatır. Bu izlenimle sosyal uzaklaşmanın dolaylı yoldan sınıf ayrımlarına işaret ettiği de açıktır.

5.2. Sınıf Ayrımları

Modern dünyada sınıf ayrımları sosyal uzaklaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Sayer (1991)'e göre sınıf kavramı modern dünyanın bir kategorisidir ve kapitalist dünyadaki sosyal ilişkileri tanımlar. Ballard ise, Modernizm'in etkisinde gelişen yazınında sınıf ayrımına yer vermekten kaçınmaz.

Gökdelende sınıf ayrımı ana tema olarak yer alır. En başlangıçta ilk bahsedilen şey gökdelenin alttan yukarı doğru gelir gruplarına göre sıralandığı, ilk 10 katın alt sınıf en az gelirliler meslek grupları ve çocuklu ailelerin yer aldığı, 30. Kata kadar orta sınıf, biraz daha fazla geliri olan meslek grupları, üst katlarda üst sınıf meslek grupları ve en üstte ise yapının mimarı yaşamaktadır. Kat aralarında yer alan olanakların yakın olduğu sınıflara hizmet verdiğine göre çeşitliliği oluşu da bu sınıf düzenine hizmet etmektedir.

Üstelik bu düzene herkes uyum sağlıyor. Üst sınıf mensubu kendinden alttaki sınıfı 'önemsemediği' anlatımı görülmektedir. Buna ek olarak aynı düzen sadece düşey olarak gökdelen de değil, yatayda da devam etmektedir. Yatayda devam eden bu düzen de otoparkta olan düzendir. Üst sınıf mensubu olanlar yapıya daha yakın park yerine sahipken, alt sınıf mensubu olanlar yapıya daha uzak park yerlerine sahiptirler. Mimarlığın her detayı ile sağlanan sınıf ayrımı ve sınıflar arası ilişkisizlik, sınıflar arasında ileri derecede düşmanlığa hatta suç işlemeye yönlendirmiştir.

5.3. İnsaniyetsizlik

İnsaniyetsizlik kavramı, insancılıktan uzak olma, diğer insanlara karşı bir herhangi bir şey hissetmeme ya da insandan hoşlanmama, nefret etme gibi yorumlanabilir. Ballard, bu romanda gökdelen ile insaniyetsiz bir ortam oluşturmuştur. Ayrıca Le Corbusier'nin Radiant City'sini de insaniyetsiz bulur (Tuna Uytav, 2008). Bunu gökdelenle yansıttığı söylenebilir.

İnsancılıktan uzaklaşma, ilk olarak, orta ve üst sınıfların az sayıda çocuk ya da hiç çocuk sahip olmamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çocuk tercih etmeyen sakinler, çocuk sahibi olan aileleri de rahatsız edici bulmaktadırlar. İkinci olarak ise, suçlar gerçekleştiğinde, bu ölümlerden kimsenin etkilenmeden hiçbir şey olmamış gibi yaşamlarına devam etmesi de bu insaniyetsizliği gösterir nitelik taşımaktadır.

5.4. Yabancılaşma

Sosyal uzaklaşmalar, sınıf ayrımları ve insaniyetsizlik toplumda yabancılaşmayı meydana getirir. Bu romanda oluşturduğu bu kurguda yabancılaşmayı aktarmada mimarlığı iyi bir şekilde kullanır. Öncelikle beton blok kullanımı ve bunu uzay kapsülüne benzetmesi yabancılaşmanın işaretleridir. Üst üste sınıflardan oluşan bu beton blokta insanlar arasındaki iletişimi daha da azaltmıştır ve yabancılaşmayı artırmıştır.

Yapının çevresinde bir peyzaj unsuru ya da çocukların oyun oynayacağı alanlar yerine sadece otopark alanından oluşması da mimarlığın yabancılaşmayı anlatmasında kullanımıdır. Ayrıca üst katlarda yaşadıkça yeryüzünden kopma hissinden bahsedildiği görülmüştür. Bu da üst sınıf insanların diğerlerinden kopmuş olduğunu anlatan ifadelerdendir.

6. GÜNÜMÜZ KENTLİSİ ÇÖZÜMLEMESİ

19. yüzyılda insanlar üzerinde gelişen sömürü 20. yüzyılda yerini robotlaşmaya bırakır. İnsanlar birer makinaya, makinalar ise birer insana dönüşmüştür (Özyurt, 1998). Bunun bir etkeni de mimarlıktır. Mekansallığın ve şehir planlamasının, şehrin gelişimi ve insanlar üzerinde hayati etkisi vardır (Cojocar, 2020). Gökdelen olgusu, hızlı yapılaşma ihtiyacı ve bazı kentler için yeşil ihtiyacına çözüm olarak ortaya çıkmışken kentleri felakete sürüklenmesine, toplum düzeninin çökmesine sebep olmuştur (Sellars, 2009). Ballard'ın distopyasında gördüğümüz bu sosyal sonuçlar aslında kurguda gelişen sonuçlar olsa da günümüz insanının da kentteki davranışı bu kurguda gelişenden farklı bir şekilde ilerlemediği görülmektedir.

Bir kentte ne kadar farklı nitelikte insan varsa, bu kentin kentlileşme temel nitelikleri o kadar güçlü vurgulanmış olur. Ayrıca bu çeşitlilik ırkları, halkları, kültürleri eritirken yeni biyolojik çeşitlenme ve kültürlerin kaynaşmasına olanak veren bir ortam sağlar (Wirth, 2002). Böyle bir kentte kentlileşme, o kentin yoğunluğuna, insanların dağılıma, nerelerde yoğunlaştıklarına bağlıdır.

6.1. Ekolojik Değerler

Bir kentin çoğunluğu yetişkinlerden meydana gelir ve göç almayan kentlerde nüfusun çoğu kadınlardan oluşur. Göç alanlarda ise, çalışmaya giden erkeğin kente gelişiyle kadın çoğunluğundan bahsedilemeyebilir. Ancak kente aile ile göç edilen durumlarda, küçük azınlıkların meydana geldiğini görürüz (Wirth, 2002). Bu tarz farklılıkların olduğu kentlerde insanlar belirgin farklılıklara rağmen birbirlerini kabul ederek kültürlerinin karışımını sağlarlar.

Kentin, kentleşmesinde bir diğer belirgin özellik de doğum oranlarının düşüşüdür. Bu nüfusun artmasında bir başarısızlık olsa da sağlık açısından daha yaşanılabilir bir duruma gelir. İnsanı tüketen kent olduğu için insan yaşamı, doğum ve ölümlerden etkilenir. Ayrıca insanın toprak kullanımı, konutlar, ulaşım gibi çeşitli olanaklardan hem etkilendiğini hem de onları etkilenmektedir (Wirth, 2002). Romanda da bu durumu net bir şekilde görülmektedir.

6.2. Sosyal Değerler

Kentleşmenin sosyal değerlerinden en belirgin özelliği birincil ilişkilerden ikincil ilişkiler kurulmasıdır. Bu arkadaşlık gibi yakın ilişkilerden çıkara yönelik ilişkilerin artışı gösterir. Akrabalık bağlarının zayıflaması, aile değerlerinin azalması da geleneksel yaşam tarzı benimseyenlerden kentsel yaşam tarzı sahiplerinde görülmektedir.

Kentteki insanların dağılımından burada bahsetmek doğru olacaktır. Çünkü bir kentte farklı azınlıklara ait insanlar bir arada yaşamayı tercih etmezler. Göç alan büyük kentlere, sanayi kentlerine baktığımızda küçük azınlıkların toplandığı bölgeler vardır ve onlar genelde o bölgelerde yaşamayı tercih ederler. Bu da sınıf ayrımını belirginleştiren bir değer olarak önümüze çıkar.

Kentlerde birey sayısı arttıkça iletişimin azaldığı da görülmektedir. İletişimin azalması bireyleri yalnızlığa iter. Bu yüzden bireyler topluluklarda yer alırlar. Yine de sadece topluluklarda yer almayanlar değil, herhangi bir toplulukta yer alan bireylerin de kontrolü sağlanamayabilir (Wirth, 2002). Bu iletişimsizlik sonucunda bireylerde zihinsel bozukluklar meydana gelmeye başlar.

Tüm bunların yanında kentte gelişen kira sistemi de insanı yabancılaşmaya iter. Tıpkı romanda insanın moderniteden ilkelliğe gerilemesi gibi bu da ilkelliğimizden daha da geri gitmez. Çünkü mağaradaki insan bile mağarayı evi olarak görmüştür. Ancak kentte kirada oturan biri henüz evi olarak hiçbir yeri benimseyemez (Çelebi, 2013). Bu da toplumda büyük bir yabancılaşmaya sebebiyet verir.

7. SONUÇ

Çalışma mimarlığın, insan yaşamıyla doğrudan bağlantısını bir kez daha gördüğümüz bir çalışma olmuştur. Gökdelenler, hızlı yapılaşma ve yeşil alan ihtiyacına çözüm olarak ortaya çıkmışken toplumsal düzende bazı aksaklıklara sebebiyet verdiği görülmüştür. Çalışmada ise bu aksaklıkların insanlar üzerindeki etkileri ekolojik ve sosyal olarak ikiye ayrılmıştır. Gökdelen ve kent oluşumu gibi etmenler doğum oranlarının azalması, toplumlarda azınlıklara ayrılmak, ancak bu aksaklıkların tek sorumlusu gökdelenler demek de doğru olmaz. J.G. Ballard yaşamında deneyimledikleriyle beraber, belki de kişisel ve kolektif tarihten tamamen kopuk dikey mikro kozmoslar kurmanın daha karmaşık sonuçlarını öngörebilirdi.

Modern yaşamla beraber gelen kentte yaşam, 'kentleşme' kavramını meydana getirmiştir. Geleneksel yaşam tarzından zıt yönde karakteristik özellikleri olan modern yaşam tarzı insanlar üzerinde olumsuz etkileri azımsanamayacak derecede olduğu açıktır. İnsanın temel duygularından aidiyet duygusunu bile elinden aldığı söylenebilir. Gökdelen açısından bakıldığında ise, yüksek katlı yaşam koşullarında artık "konut" kavramından söz edilemez. Makine benzeri, bireyler yaşadıkları mekanların özelliklerini ödünç alırlar. Tek başına kendi kendine yetmeye çalışan gökdelenlerden farksız bireyler meydana geldiği söylenebilir.

J. G. Ballard romanı yazdığı İngiltere'de de tekrardan artışa geçen gökdelenler henüz insan üzerinde bu denli etkisini göstermemişti. Geleceğe bu kadar yakın tahminleriyle Ballard'ın yazımı güçlü bir etkiye sahiptir. Günümüz insanı romandan bağımsız incelendiğinde 'Gökdelen' sakinlerine çok yakın sosyal ve psikolojik davranışlar sergilediği görülebilir. Zaten birtakım çalışmalar ve araştırmacılar da modernitenin

insanı ne kadar yabancılaştırdığı konusunu destekleyen sonuçlara ulaşmıştır. Bu anlamda Ballard'ın romanında, yapıli çevrenin yıkıcı gücü vurgulanmaktadır. Yapılı çevre, bireyi ve toplumu değiştirme konusunda ciddi potansiyellere sahiptir.

KAYNAKLAR

Altaç, İ. S. (2018). James Graham Ballard'ın Romanlarında Kentsel Uzamın Temsili (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Butt, A. (2016). Between the image and the building: anarchitectural tour of 'High-Rise'. *Critical Quarterly*, Vol. 58, Issue 1. p.76-83. DOI: [10.1111/criq.12247](https://doi.org/10.1111/criq.12247)

Ballard, J. G. (1975). *Gökdelen*. (D. Körpe, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Celeb, B. (2008). İlköğretim okulu öğretmenlerinin işe yabancılaşması, (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Cojocar, A. (2020). Dislocated Identities, Erased Memories: The Dystopian Architecture of Inner Spaces in J. G. Ballard's High-Rise. *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*. Vol. 6, Issue 1. p.63-78 DOI: [10.24193/mjcs.2020.9.05](https://doi.org/10.24193/mjcs.2020.9.05)

Çelebi, Ş. (2013). Mimarlık ve Yabancılaşma Bağlamında Kentsel Bir Okuma: İstanbul Örneęi, (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çelik Varol, M., Varol, E. (2019). Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan'a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Deęerlendirme. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*. Vol. 5, Issue 1, p. 137-158.

Duru, B. (2001). *Gökdelenler ve Kent*, Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birlięi Yayınları, s.331-362. ISBN 975-7400-14-9.

Eken M. (2008). Kültürel ve Sosyal Mekanlara Dönüşen Alışveriş Merkezleri: Günümüz Kentlisinin Yeni Yerleri, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erengöz, Ç. (2010). *Gökdelen Sendromu*, Mimarlık Dergisi, Sayı: 353.

Gürallar Yeşilkaya, N. (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Özyurt, C. (1998). Erich Fromm'un İnsan ve Toplum Anlayışı, (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Sayer, D. (1991). *Capitalism and Modernity: an excursus on Marx and Weber*. London: Routledge, London. ISBN 0-203-71144-0.

Sellers, S. (2009). Stereoscopic Urbanism: J.G. Ballard and the Built Environment. *Architectures of the Near Future: Architecture Design*, Vol. 79, Issue 5 p. 82-87. ISBN 978-0470 699553.

Şahin Yeşil, S. (2019). Gökdelen'in Beton Duvarları Altında Modernist Mimari Ütopyanın Çöküşü. *Moment Dergi*, Cilt 6, No 1. s.130-149. DOI: [10.17572/mj2019.1.130149](https://doi.org/10.17572/mj2019.1.130149)

Tuna Ultav, Z., (2008), Mimarlık ve Bilim Kurgu Edebiyatı Arakesitinde J. G. Ballard'ı Okumak. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TDK, "Güncel Sözlük". <https://sozluk.gov.tr> 28.03.2024.

Wirth, L. (2002), Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, s. 77-106.